

nallisuutensa ja oman aikansa leiman. Sankarikeisari Pietarin ohjastaessa Venäjää kohti Eurooppaa naishallitsijat nykyaikaistivat Venäjää kulttuurisesti, seurasivat eurooppalaisen itsevaltiuden ihannetta luomalla Venäjälle eurooppalaiset kulttuurikoodit. Nimenomaan naishallitsijoiden toimesta maallinen kulttuuri tuotiin urbaaniin pääkaupunkiin yläluokkien huvitteluna. Neuvostoaajan miehisiä ja patriarkaalisia arvoja korostanut historiankirjoitus ei Hellberg-Hirnin mielestä ole tehnyt oikeutta hamhallitsijoiden kulttuurisia ja feminiinisiä arvoja korostaneelle vallankäytölle.

Vallankumouksen jälkeiset mullistusten vuodet koettelivat raskaasti Pietarin väestöpohjaa. Kantäväestön määrä laski noin yhteen kolmannekseen 2,3 miljoonasta. Keisarillinen Pietari kärsi pahoin, se menetti monikan-sallisen, kosmopoliittisen hallintokeskuksen ilmeensä, mutta ei tuhoutunut. Pahimpinakin kylmyyden ja nälänhädän vuosina kulttuuri pelasti Pietarin. Taiteilijat, kirjailijat ja muusikot jatkoivat työtään. Frakeista luovuttiin tuiki välttämättömien huopikkaiden ja talvipaltoon hyväksi, mutta musiikki soi, näyttelyitä järjestettiin ja runoja luettiin, lausuttiin ja opeteltiin ulkoa. Tänäkin päivänä Pietari pitää ylpeänä kiinni kulttuuripääkaupungin tittelistään. Postmoderni aika on terävöittänyt kritiikin kieltä. Taiteilija Zahar Kolovski ja edesmennyt runoilija Viktor Krivulin sanovat tuon tittelin olevan vain poliittinen slogan. Sillä privatisoidaan vanhaa venäläistä kulttuuria ja kerätään kaupungille valuuttatuloja. Erityisen irvokkaana valuuttatulojen lypsy ulkomailaisilta on näkynyt Pietarin 300-vuotisjuhlinnan yhteydessä, ikään kuin koko juhlinta olisi ollut vain historiasta tuttua kulis-sia – *pokazuhaa* vieraille ja VIP-

väelle. Tästä pahimmat irvileuat veistivät webbisivuille pilajulistein: ”Rakkaat pietarilaiset – suuren kaupungin asukkaat! Älkää pilatko meidän juhlaamme läsnäolollanne. Presidentin ja kaupunginjohtaja Jakovlevin hallinto pyytää teitä kaikkia juhlapäivien ajaksi 23.5.- 4.6. lähtemään pois kaupungista. LÄHTEKÄÄ POIS!”

Neuvostoaikaa tarkastellessaan Hellberg-Hirn pysähtyy käsittelemään pitempään Leningradin piiritystä. Asiapitoisessa, koruttomassa toteavuudessaan luku on dramaattinen. Kirjoittaja toteaa, että tutuksi tullut valtaapitävien ylhäältä päin antama kuva sankarillisesta kaupungista ei käy juurikaan yksiin alhaalta päin kuvatun yksityisen kauhun kokemuksen kanssa. Muistitieto on epälineaarista, se ei välttämättä kiinnity aikaan tai paikkaan, vaan assosioi ja painottaa kerrottua nykyhetkessä. Leningradin piirityksen arjesta kertova muistitieto viestii selvästi, että puhujat tietävät tarinansa olevan virallisen diskurssin ulkopuolella. Muistitietoahan piirityksestä on säilynyt paljonkin ja erityisesti sitä julkaistiin perestroikan alkuaikoina. On kuitenkin asioita, joista muistelijat ovat vaienneet, koska ne ovat liian kipeitä kerrotta-

viksi: ne ylittävät inhimillisen käsityskyvyn. Kattava suullisen historian esitys Leningradin piirityksen kokeneiden muistelmista odottaakin yhä kirjoittajaansa, toteaa Hellberg-Hirn.

”Päähenkilöni on moniniminen ja tuhatkasvoinen kaupunki”, Hellberg-Hirn kirjoittaa. Hän asettaa päämääräkseen näyttää lukijalle Pietarin tuhannet kasvat, niiden yksilölliset piirteet ja ilmeet. Tutun pohjatiedon poimuista löytää kymmenittäin herkullisia yksityiskohtia: Falconetin kuuluisan Pietari Suuren vas-kiratsastajan pää ei olekaan itsensä mestarin, vaan hänen oppilaansa Marie-Anne Collotin käsialaa; Ranskan vallankumouksen keskeisen sankarin Jean Paul Maratin veli vaihtoi nimensä ja opetti Monsieur de Boudryna nuorelle Puškinille Tsarskoje Selossa ranskaa; Beethovenin *Missa Solemnis* kantaesitettiin 1824 Pietaris-sa. Zygmunt Baumania siteera-ten kirjoittaja muistuttaa, että puhuttaessa ns. homogeenisesta kulttuurista ilmaisun takana on aina ideologinen intentio. Pietarin kulttuuri on kaikkea muuta kuin homogeeninen. Sen teos *Imperial Imprints* vakuuttavasti osoittaa.

Natalia Baschmakoff

Kaivosyhdyskunnan murros Petsamossa

Vesa Rautio: *Potential for Community Restructuring – Mining Towns in Pechenga*. Kikimora Publications A:9, 2003.

Suomen lähialueet Luoteis-Venäjällä ovat osa Venäjän kaivosten lukuisaa joukkoa. Läheisestä sijainnistaan huolimatta ne tunnetaan toistaiseksi melko puutteellisesti. Vesa Rautio tarkastelee Venäjän pohjoisten kaivosyhdyskuntien taloudellis-yhteiskunnallista rakennemuutosta (restruktura-

raatiota) Joensuun yliopiston maantieteen laitoksella marraskuussa 2003 tarkastetussa väitös-kirjassaan. Yksityistämisen, kotimaisen kysynnän ramahduksen ja globalisoituvan talouden haasteissa Petsamossa (Pechenga) sinnittelevät Nikel- ja Zapoljarny-kaivoskaupungit saivat sosialismin aikana huonohkot eväät vastata tämän päivän haasteisiin, mikä heijastuu Raution mukaan kaivosyhdyskuntien huomattavina sosioekonomisina ongelmina.

Rautio luo tutkimuksessaan kattavan kuvan Nikelin ja Zapoljarnyn kehityksestä. Esimerkiksi Petsamon kaivostoiminnan kehityksestä ja Norilsk Nickel -kaivosyhtiöstä Rautio maalailee historiaa myöten hyvän kuvauksen. Rautio tutkii Petsamon sosialismin jälkeistä murrosta, mutta pakotoi tutkimuksessaan alueen kehityksen saamelaisten asuttamista ei-kenenkään-maasta suomalaisiksi kaivoskaupungiksi, sodan runtelemaksi asukkaiden hylkäämäksi raunioksi sekä puna-armeijan ja vankien korjaamaksi sosialistiseksi kaivosyhdyskunnaksi. Alueellisten prosessien analyysissä Raution painopisteinä ovat julkisen sektorin rooli syrjäisen resurssiyhdyskunnan rakennemuutoksessa (etenkin sen vaatimaton kyky hallita sosioekonomista murrosta ja tasoiittaa sen lieveilmiöitä), yksittäisen suuren kaivosyhtiön toiminta modernisoituvana, kansainväliseen talouteen integroituvana yksikkönä sosiaalisten paineiden puristuksessa, sekä työvoiman asenteet ja toiminta restruktuuratation kohteina. Rautio dokumentoi kiinnostavasti Norilsk Nickel -yhtiön yksityistämisprosessin, sosialismin aikaisen johdon yritykselle jättämät taloudelliset rasitteet ja yhtiön verorästeihin ja muihin julkisen sektorin velvoitteisiin liittyvät neuvottelut valtion edustajien kanssa. Työvoimakysymyksiä Rautio testaa hypoteesein, joiden pohjalta hän toteaa työntekijöiden periaatteensa ymmärtävän yhtiön saneeraustarpeen sekä suhtautuvan positiivisesti modernisointiin ja ulkomaiseen teknologiaan. Yhtiön johtoa kohtaan tuntemista pettymyksistä huolimatta työntekijät suhtautuvat epäileväisesti mahdollisiin länsimaisiin omistajiin. Kirjan empiirinen osuus on ansiokas. Rautio tuntee kohteensa ja kykenee kuvaamaan muutosprosessin olennaiset piirteet. Toi-

saalta kaivosteollisuuden luonteen liittyen Rautio olisi voinut tarjoilla hiukan enemmän vertailtavaa taustatietoa kaivosteollisuuden yleisestä kehityksestä Venäjällä. Kaivosteollisuuden rooli vain ekstensiiviseen kasvuun kyenneen talousjärjestelmän selkärankana oli tärkeä. Mikäli Venäjä kykenee uudistamaan teollisuutensa rakenteita, kaivannaisten kotimaisen kysynnän pitääkin vähentyä. Tämä puoli tutkimusasetelmassa jää jossain määrin luonnollisten ja itsestään selvien prosessien – talouden avautumisen ja maailmanmarkkinoiden tuomien paineiden – varjoon.

Rautio pyrkii tuomaan Petsamon resurssiyhdyskuntien murroksen lähemmäs länsimaista lukijaa vertaamalla Petsamon prosesseja Kolarin ja jossain määrin myös australialaisten kaivosyhdyskuntien murrokseen. Vertailu on periaatteessa kiinnostava, mutta myös vaikea, sillä vaikka alueita yhdistää kaivanneisten hyödyntäminen samankaltaisin teknisillä prosesseilla, perustuu alueiden olemassaolo hyvin erilaisiin historiallisiin prosesseihin. Erityisesti asukkaiden lähtöpisteet, alueiden asuttaminen ja ihmisten siirtäminen ovat kysymyksiä, joissa alueet eroavat toisistaan. Onko Petsamon asukkailla oikeastaan edes vaihtoehtoja? Voivatko Ukrainasta ja Valko-Venäjältä lähteneet palata kansalaisuutensa puolesta minnekään?

Rautio kytkee tutkimuksensa maantieteen lokaliteettitutkimuksiin, jotka olivat ”muodissa” etenkin 1980-luvulla. Käsittelemällä paikallistalouksia lokaliteetteina tutkimus hahmottaa paikallisia prosesseja osana eri aluetasoilla tapahtuvia laajempia yhteiskunnallisia murroksia. Raution tutkimus pyrkii väistämään perinteisen lokaliteettitutkimuksen empiria-painotteisuuden aiheut-

tamia ongelmia kytkemällä analyysiin teoreettisen ja käsitteellisen viitekehyksen, joka tässä tapauksessa liittyy resurssiyhdyskunnan rakentumiseen. Rautio käy työssään läpi tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteelliset ilmiöt: resurssiyhdyskunta, restruktuuratatio ja transitio. Lisäksi hän selvittää resurssiyhdyskuntien tutkimuksen kannalta keskeiset teoreettiset keskustelut, jotka valottavat ilmiötä maantieteen näkökulmasta (transitio-teoriat, globalisaatio, lokaliteettitutkimukset), mikronäkökulmasta (multikausaaliteoria, institutionaalinen lähestymistapa), yhdyskuntien romahduksen näkökulmasta (Kolarin Rautuvaaraa koskeva tutkimus), sekä eri aluetasoilla tapahtuvien prosessien näkökulmasta (glokalisatiokeskustelut). Raution käsitteellinen ja teoreettinen kehikko on monisyinen ja kattava ja tästä näkökulmasta ajateltuna paikkaa hyvinkin lokaliteettikeskusteluihin kohdistettua kritiikkiä teoriatomuudesta. Sen sijaan tutkimuksen johtopäätösten osalta teoriakehittely Petsamon lokaliteettien osalta jää Rautiollakin jossain määrin ilmaan, minkä voi päätellä jo johtopäätösten vajaan kymmenen sivun pituudesta. Venäjä näyttää kuitenkin tuovan paljon uutta resurssiyhdyskuntien tutkimukseen. Eikä ihme. Väljästi tulkiten koko Venäjä on resurssiyhdyskunta, ainakin kirjassa siteerattun määritelmän mukaan.

Vesa Raution tutkimuksessaan käyttämä aineisto on mittava ja koostuu kyselytutkimuksista ja haastatteluista työntekijöiden, julkisen sektorin edustajien ja kaivosten liikkeenjohdon kanssa. Aineisto on kerätty laajojen ja yksityiskohtaisten kyselylomakkeiden avulla. Tässä kohtaa tutkija ei ole säästännyt vastaajia, vaan on pyrkinyt maksimoimaan käyttöönsä tulevan aineiston. Kysymysten määrä ja monipuolisuus

takaavat periaatteessa kunnan aineiston. Toisaalta laaja kysymyslomake saattaa herpaannuttaa vastaajan tarkkaavaisuuden. Kysymysten sijoitteluun olisi tällöin tärkeää kiinnittää huomiota. Nyt tutkimuksen johtopäätösten näkökulmasta keskeinen kysymys on kyselylomakkeen loppupäässä.

Huomattavan ansiokkaan empiirisen tutkimuksen rinnalla Raution sinänsä kiinnostava teoreettinen ote on hieman kalpea. Empirian perusteella Rautio analysoi Petsamossa käynnissä olevan rakennemuutoksen vakuuttavasti, mutta tutkimuksen akateeminen syvyys jää jossain määrin saavuttamatta. Rautio ottaa työssään kantaa maantieteen teorioiden kykyyn valottaa Venäjän pohjoisten resurssiyhdyskuntien kehitystä, mutta tämä tapahtuu arvioimalla kunkin teorian (multikausaali, institutionaalinen aluekehityksen teoria, globalisaatio) selityskykyä erikseen. Toisin sanoen, teoriakeskustelut ja käsitteet käydään läpi huolella, mutta niitä ei juurikaan saateta keskenään vuoropuheluun. Tekijän oma ääni jää hiljaiseksi eikä pyri tasavertaiseksi keskustelijaksi teoksen teoriaosassa esitellyissä keskusteluissa. Lukijalle jää hahmotumatta Raution oma teoreettinen ”synteesinomainen” näkemys restruktuuraatiosta yleensä sekä ennen kaikkea siitä, mitä uutta Rautio näkisi siirtymätalouksien tutkimuksen tuovan teoreettiseen keskusteluun. Avoimeksi jää myös se, mihin Raution työssään käyttämistä monista keskusteluista uusi näkökulma parhaiten kohdistuisi. Tältä osin väitöskirjaa olisi voinut rakentaa empirian ja teorian osalta tasapainoisemmaksi.

Kirjan teknisistä ominaisuuksista mainittakoon muun muassa, että kirjan visuaalinen ilme ansaitsee sekä kiitosta että moitteita. Runsa taulukoiden ja kaa-

vioiden käyttö on sinänsä myönteistä. Mittavien ja keskeistä asiaa sisältävien taulukoiden edessä lukija jätetään kuitenkin melko yksin. Kirjoittaja olisi voinut saattaa lukijat taulukoiden olennaisien ja juuri tämän kirjan näkökulmasta keskeisten viestien äärelle. Runsaasti asiaa sisältävä ja tarkkaa keskittymistä vaativa teksti on taitettu hiukan raskaslukiseksi. Pienenä puutteena havaitsimme, ettemme löytäneet tekijän artikkelijulkaisuissa mainittuja asiantuntijahaastatteluja tästä teoksesta.

Raution tutkimus on raportin muodon, rakenteen ja sisällön puolesta klassinen väitöskirja, joka sisältää neljä yhteen sidottua artikkelia (yksi suomalais-

sa *Terrassa*, toinen Kikimora-julkaisusarjassa, kolmas venäläisessä *Nauka i Biznes na Murmane* -lehdessä ja neljäs *Post-Soviet Geography and Economics* -lehdessä). ”Varman päälle pelaavien” väitöskirjojen tapaan Raution työ ei juurikaan sisällä poleemisia keskusteluja ja ilmeisiä ajatuksellisia irtiottoja, mihin työtä varten koottu aineisto sinänsä antaisi mahdollisuuden. Toivottavasti työ Petsamon parissa jatkuu väitöskirjan jälkeen ja saamme myöhemmin lukea ajatuksia kaivoskaupunkien murroksen erilaisista piirteistä. Venäjällä on paljon kaivettavaa, myös tutkijoille.

**Antti Helanterä
ja Riitta Kosonen**

Diplomaatti Venäjän troikan kyydissä

Antti Karppinen: *Minne troikka rientää*. Helsinki: WSOY, 2003. 284 s.

Suurlähettiläs Antti Karppisen tuore *Minne troikka rientää?* -kirja on jatkoa vuonna 1999 ilmestyneelle *Venäjän aatetta jäljittämässä* -teokselle. Uuden kirjan ytimessä ei ole niinkään Venäjän tai venäläisyyden aatteen arvoitus, vaan siihen on rajattu mukaan uuden järjestelmän muotoutumista koskeva keskustelu sekä siinä kuuluvat erilaiset äänenpainot. Päiväkohtaisen keskustelun virrasta Karppinen ottaa esiin eri ajattelijoiden näkemyksiä Venäjän tulevaisuudesta ja siitä, kuinka niissä tulee esiin ristiriitaisiakin tapoja tulkita Venäjän tilanteeseen liittyviä mahdollisuuksia ja ongelmia.

Karppisen analyysissä julkisuus hahmotuu pintana, jonka kautta hän havainnoi – Solženišynin sanoin – niitä ”kerrostumia, jotka ovat muodostuneet ihmisten ja Venäjän välille ja päälle”. Kirjan metodina siis toimii

eräänlainen sisällönanalyysi. Kirjoittaja löytää venäläisten lehtien palstoilta lukemastaan keskustelusta kolme laajaa teemaa. Näistä ensimmäinen on älymystön, kansan ja valtion dialogi. Toisen muodostaa Venäjän paikan luotaaminen maailmassa. Kolmas käsittelee globalisaatiota sekä uuden ja vanhan järjestyksen rajoja.

Kirja ei noudata tarkkaa aikajärjestystä. Kronologisen lähestymistavan välttäminen näyttää onnistuneelta valinnalta. Päiväkohtaisen keskustelun analyysi on syväluotaavaa, mutta onnistuu silti huomioimaan kulloistakin keskustelua motivoineet tapahtumat. Karppinen löytää venäläisen Venäjä-keskustelun poliittis-filosofiset alkulähteet ja peruskoordinaatit, mutta muistuttaa myös niistä reunaehdoista, joiden puitteissa ikaikaisia oppeja kussakin tilanteessa sovelletaan tähän päivään.

Kirjan erityinen ansio on, että Karppinen lähestyy Venäjää tämän omilla ehdoilla. Vaikka vuoropuhelu läntisen demokratian ja